

Grundantaganden som bryter den administrativa överbyggnadens språkliga makt

Victor Klemperer är en judisk lingvist som på olika sätt överlevde nazismens terror. Under tiden det nazistiska förtrycket pågick förde han dagbok över det språk som användes både av nazisterna själva, i officiella skrifter och i form av annonser och andra texter. Han konstaterade att det tyska språket på grund av nazisternas maktmissbruk i grunden ändrade karaktär.

Han kallade det nya språk som växte fram för LTI – Lingua Tertii Imperii – det tredje rikets språk. LTI möjliggjorde enbart vissa typer av framställningar. Språket skapade en gräns – ett område av betydelser – inom vilket samtal kunde föras. Utanför detta område blev det man sade inte politiskt korrekt och inte heller begripligt och fick därför heller inget gensvar. Nu är vi där igen. I artikel efter artikel i dagens media häcklas de krav på politisk korrekthet som så många nu underkastar sig.

I industrisamhället – liksom i Tredje Riket – var det ”meningen” att en människa skulle vara disciplinerad. Det ansågs att världen var statiskt konstruerad av en överordnad makt. Människan skulle därför följa order och rutiner och chefens tillsägelser. Denna disciplinering etablerades genom att det var vanligt att utdela olika typer av bestraffningar och iscensätta särbehandlingar om någon uttryckte sig utanför den fastställda ramen. Därmed skapades ett slags språkligt mönster som individerna genom existerande maktförhållanden vanemässigt indoktrinerades i.

Sinnebilden för en sådan överordnad språklig administrativ struktur är Henri Fayols fjorton punkter som han formulerade 1916. Vi är födda med – och socialiserade in i – dem. Vad som kan sägas och diskuteras i vår tid bestäms därför, precis som i Tredje Riket, av de direktiv, belöningar, policies, och rutiner som etablissemanget av alla de sorter – från vänster till höger – med stöd av dessa fjorton punkter formulerar.

Brexit, Trumps seger och propagandan i det franska valet visar att denna makt hos etablissemanget nu är totalt överspelad. Maktfrågan har blivit diffus. Försök av etablissemanget att styra samhället väcker vrede och protester. Etablissemanget kan

inte leverera och förlorar allt mer i förtroende. Någon enighet kan inte skönjas. Detta förhållande beskrivs ingående i Peter Santessons artikel "Eliten som försvann" i nättidningen Kvartals volym 2.

Det faktum att vi som förr inte längre kan lita på etablissemang och tro att det leder oss in i en ljus framtid skapar förvirring och vanmakt. Det blir ett maktvakuum som gör att nya makthavare träder fram. De grupper som en gång hörde till eliten blir allt mer desperata över att inte bli hörda och att de nu istället bli negligerade. De försöker förtvivlat återfå fotfästet. Att Trump inte uppfyllt sina löften är inte längre huvudfrågan. Bara det blir ordning och reda.

De som tror på den strikta och stränga faderns återskapande av ordning vädrar morgonluft. Småpåvar med olika ideologier och agendor som har anspråk på att vara allmängiltiga för alla människor brer ut sig både här och där. Allt från självutnämnda "jag vet hur allt förhåller sig" till religiösa och ideologiska fundamentalister. Bland de som skär pipor i vassen finns naturligtvis också opportunisterna och rent kriminella typer.

Det jag vill diskutera i denna blogg är hur vi alla andra skulle kunna frigöra oss från den tvångströja som industrialismens fäder – för det är bara män – ända sedan det förra sekelskiftet har fångat oss i och som gör att vi är försvarslösa mot dessa nya "entreprenörer".

Jag menar att vi kan få syn på en väg ur dilemmat genom Gunnela Westlanders bok "Aktivist för mångfald och integration – pionjären Mary Parker Follett". Follett föddes 1868 och verkade i USA och Europa mellan 1898 och 1933. Hon gav oss en plattform att stå på i våra samtal.

Follett skrev ett stort antal böcker och artiklar om administration. Det unika med Follett är att hon är kvinna. Som kvinna var hon utestängd från det etablissemang som formades av män. Hon kunde därför, som den intelligenta, bildade och samhällsintresserade personen hon i grunden var, forma en helt egen administrativ teori som byggde på andra grundantaganden än de som kommit att gälla fram till nu.

Jag menar att hennes resonemang inte har med gender att göra. De skulle säkert kunna föras också av män vilket många av hennes beundrare som exempelvis Elton Mayo, Douglas McGregor med flera vid denna tid framstående sociologer och psykologer visar. Det unika med Follett är att hon ända från sin födsel, just genom att hon var kvinna, var befriad från indoktrinering i etablissemangets språk. Hon skapade sig sitt eget. Jag menar att vi, om vi tar fasta på det, kanske kan bryta den administrativa överbyggnadens språkliga makt.

Jag vill därför gärna erbjuda mina läsare Follets grundresonemang. Det intressanta är att tonen i dem så radikalt skiljer sig från språkbruket i vår tids samhällsdebatt.

1. Follett protesterade mot de filosofiska och vetenskapliga strömningar som betraktar människans beteende enbart som en följd av stimulus. Hon menade att människan också agerar autonomt och självständigt. Människans framtid är inte entydigt bestämd av yttre påverkan. Människan skapar sin framtid. Just därför blir vi, var och en, och liksom de verksamheter vi medverkar i, alltid är unika. Follett konstaterar att detta medför att det inte går att dra människor och verksamheter över en kam. Det handlar alltid om att begripa sig på, just de speciella enskilda individer och de verksamheter som är aktuella.

2. Statistiska jämförelser mellan situationer som är en följd av mänskligt agerande är enligt Follett värdefulla men i det enskilda fallet meningslösa, just på grund av människans unika självständighet. Hennes uppfattning stod i stark motsättning till exempelvis Frederick Taylors idéer, som innebar att man borde notera och efterlikna "best practice" och att denna kunde räknas ut med hjälp av tidsstudier.

3. Follett beskrev människan som kreativ snarare än reaktiv. En verksamhet förändrade sig ständigt genom olika nya initiativ både inom den och i dess kontakter med omvärlden. Det man lärde sig i samarbetet inom en verksamhet kunde därför inte ograverat tillämpas på en annan. Varje verksamhet var i varje stund unik. Ingenting var sig likt från den ena stunden till den andra. Detta gjorde också att mätningar av enskilda resultat på vägen saknade värde för att göra generella utsagor. Processen avstannade aldrig. Varje utfall startade en ny process. Man borde därför istället enligt Follett observera, förstå och värdera den dynamik som verksamheten uppvisade och därmed göra det möjligt att förstå vart verksamheten var på väg.

4. Av dessa skäl går det inte enligt Follett att statistiskt och teoretiskt i förväg "organisera upp" en verksamhet för att lösa en given uppgift om man inte samtidigt kväser människors agerabeteende. Verksamhet är i ständig rörelse. Uppgiften och de utmaningar man möter ändrar karaktär främst genom att människor varje minut får nya erfarenheter men också genom att nya förhållanden uppstår. För att dra full nytta av människors självständighet och kreativitet så krävs att man gemensamt och löpande beskriver sin verksamhet och tillsammans formar den bild av den som var och en behöver för att handla klokt. Visst är experter till nytta men utan att de deltagande själva kommer fram till hur de skall samverka kan inte en hållbar och effektiv arbetsform växa fram.

5. Follett protesterade mot fokuseringen på personlighetsfaktorer. Hon menade att människan inte var något för alltid bestämt. Människan "skapades" i samspelet med andra. Follett ansåg av detta skäl att det fanns ett dynamiskt förhållande mellan arbete och kunnighetsutveckling. Att begränsa människan till att bara kunna verka i sin egen befattning var oönskat. Individerna, vilket gällde alla individer i hierarkin, måste istället förstå sin egen funktion i helheten. I det ögonblick man såg denna blev det enligt Follett uppenbart hur arbetet borde ordnas.

6. Follett protesterade mot den representativa demokratin. Hon menade att ingen kunde se sig som "representant" för någon annan eftersom alla var olika och hade skilda intentioner. För henne var demokrati istället att vara och aktivt medverka till att formulera och beskriva både det som gemensamt skulle utföras och hur det skulle utföras. Denna uppfattning ifrågasätter i stort sett alla de "demokratiska" analyser som i dag görs och de politiska strukturer som vi i dag tror på.

7. Follett menade att konflikter inte kunde undvikas. De var en naturlig följd av människors olikhet. Det var enligt henne meningslöst för en person, en grupp, en organisation eller en nation att sträva efter att "vinna". Den som förlorar strävar alltid efter revansch och då startar konflikten igen på ny kula. Kompromisslösningar medför bara att konflikten konserveras. En äkta konfliktlösning innebar enligt Follett att parterna såg konflikten som ett symptom. Det vill säga ett som tecken på en grundläggande oförenlighet i parternas respektive syn på verkligheten. Parterna måste acceptera detta faktum innan de kan göra olikheterna möjliga att överbrygga. Det är denna intersubjektiva igenkänningsprocess som leder till nya mänskliga framsteg.

I dagens samhällsdebatt dominerar frågor om vård, skola, omsorg och infrastruktur och ekonomi. Denna inriktning på debatten visar att vi lämnat industri- och konsumtionssamhället och redan befinner oss djupt inne i tjänstesamhället. Det krävs inte en omfattande analys för att inse att de institutionella strukturer och de resonemang vi ärvt från dessa tidigare perioder är mindre väl anpassade för det pågående tjänstesamhället. Det som främst sticker i ögonen som avvikande är den människosyn som dessa gamla strukturer lutar sig mot.

Jag utmanar därför läsaren att än en gång läsa igenom Follets utgångspunkter och fundera över om inte dessa vore den relevanta utgångspunkten i läsarens egna kontakter med tjänstegivare, myndigheter, föreningar och samhällsliga institutioner.